

KOORDINAVIMO IR ĮVERTINIMO FENOMENAS PROJEKTO „UŽIMTUMO CENTRAS PSICHIKOS PROBLEMŲ TURINČIAM JAUNIMUI“ KONTEKSTE

Doktorantė Polina Šedienė

Kauno medicinos universitetas, Slaugos fakultetas, Slaugos ir rūpybos katedra
A. Mickevičiaus g. 9, LT-44307 Kaunas
Telefonas 8 37 327147

Kauno technologijos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Sociologijos katedra
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
Telefonas 8 37 300144
Elektroninis paštas psediene@gmail.com

Ilna Skridlaitė

Kauno kolegija, Medicinos ir socialinių mokslų studijų centras, Socialinio darbo katedra
Pramonės pr. 22, LT-50387 Kaunas
Telefonas 8 37 451607
Elektroninis paštas sskrendu@yahoo.com

Pateikta 2006 m. spalio 10 d.

Parengta spausdinti 2006 m. spalio 30 d.

Santrauka

Vienas iš būdų mažinti atskirtį bendruomenėje yra naujų socialinių projektų kūrimas ir įgyvendinimas. Siekiant užtikrinti šių naujovių veiksmingumą ir tęstinumą, būtina išanalizuoti vykdomus projektus.

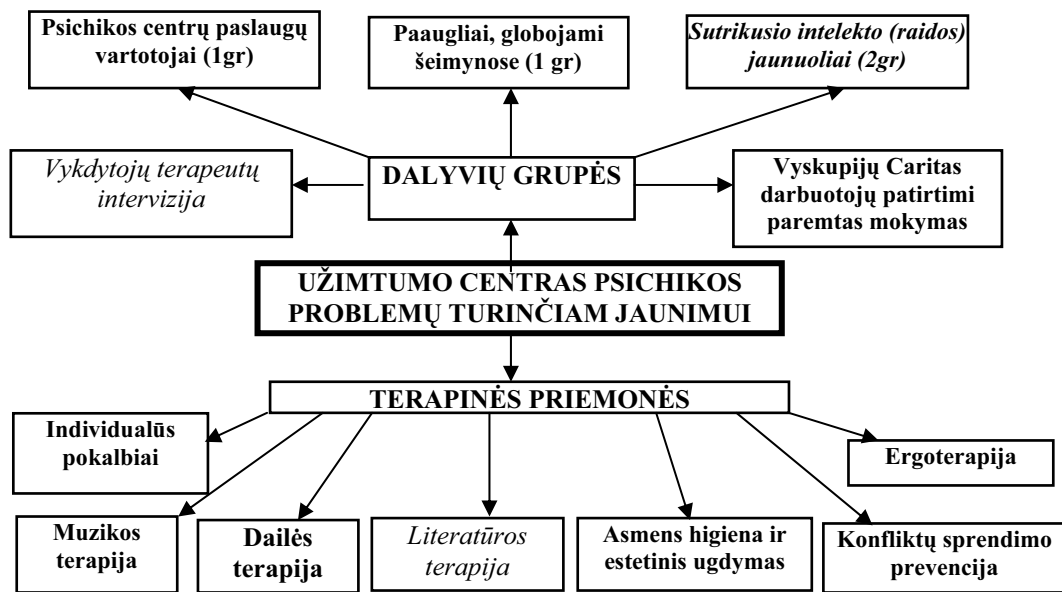
Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koordinavimas ir įvertinimas išryškėjo kaip kokybinio įvertinamojo tyrimo atradimai. Koordinavimo analizė parodo socialinio darbuotojo – projekto koordinatoriaus – kompetenciją, o vertinimo analizė atskleidžia socialinio darbuotojo – tyrėjo kompetenciją. Projekto koordinavimo pristatyme pateikiama koordinatoriaus materialinių, finansinių ir žmogiškųjų išteklių valdymo kompetencija bei socialinio darbo žinių, įgūdžių, vertybių panaudojimas koordinavimo procese. Projekto įvertinimo pristatyme pateikiama socialinio darbuotojo – tyrėjo – susitikimo ir bendravimo su visais projekto dalyviais ir vykdytojais patirtis. Analizuojant vertinimo reiškinių, nustatyti keturi socialinio darbuotojo įvertintojo vaidmenys: bendradarbis, tyrėjas, mokytojas, įgalintojas.

Pagrindinės sąvokos: projektas, koordinavimas, įvertinamasis tyrimas, socialinio darbuotojo kompetencija.

Įžanga

Vienas iš būdų padėti psichikos problemų turintiems asmenims integruotis į visuomenę yra tikslingų projektų kūrimas ir jų vykdymas. Straipsnyje pristatomas vienas iš Lietuvos Caritas psichosocialinės reabilitacijos programos projektų „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“. Šiuo projektu siekta stiprinti 14–29 metų jaunuolių psichinę sveikatą. Projekto tikslas buvo gerinti psichikos problemų turinčių jaunuolių gyvenimo kokybę, didinti jų socialinį aktyvumą ir savarankiškumą, kartu sumažinti psichologinių krizių atsiradimo galimybę; padėti jaunimui pozityviai pakeisti savo mąstymą ir jausmus. Tikslui pasiekti taikytos įvairios grupių terapijos priemonės (žr. 1 pav.). Terapeutų vykdytojų amžius (14–29 m.) atitiko klientų dalyvių amžių. Projektas vykdytas dviem etapais. 2002 m. projekte dalyvavo dviejų Kauno miesto psichikos centrų paslaugų vartotojai ir dviejose Kauno miesto šeimynose globojami paaugliai. Jiems taikyta muzikos, dailės terapija, ergoterapija, asmens higienos, konfliktų sprendimo mokymas (žr. 1 pav.). Šio pirmojo projekto etapo eigoje atliktas įvertinamasis tyrimas. Teikta paraiška 2003 metams. Antrojo projekto etapo metu įgyvendintos vertintojo rekomendaci-

jos. Per du veiklos metus projekte dalyvavo 50 psichikos problemų turinčių jaunuolių ir 10 vykdytojų. Projektą finansavo Valstybinė jaunimo reikalų taryba (VJRT) (žr. 1 pav.).

1 pav. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koncepcijos schemiškas vaizdavimas. Pastaba: horizontaliai pažymėtos veiklos, atsidariusios antraisiais projekto veiklos metais.

Straipsnio tikslas – atskleisti socialinio projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koordinavimo ir įvertinimo reiškinį.

Pasirinktas kokybinio įvertinamojo tyrimo tipas – projekto proceso įvertinimas. Proceso įvertinamasis tyrimas skirtas programos vidinėms operacijoms atskleisti. Tam reikalingas išsamus programos operacijų aprašymas. Tokie aprašymai gali būti pagrįsti stebėjimu ir (arba) interviu su personalu, klientais ir programos koordinatoriais (administratoriais). „Procesas“ daugiausia atskleidžia, kaip gaunamas produktas arba rezultatas, o ne patį produktą/rezultatą (Patton, 1983). Vertinant procesą, dažniausiai taikomas kokybinis tyrimų metodas. Tai suteikia galimybę suprasti programos unikalumą. Išankstinės hipotezės dėl programos pranašumų ir trūkumų nėra keliamos. Atviras požiūris leidžia tyrėjui rasti ir užfiksuoti tikruosius vertinamos programos savitumus (Patton, 1983). Tyrimo duomenys buvo renkami pirmaisiais projekto metais (2002 m. birželio 1 d. iki 2002 m. gruodžio 31 d.) taikant stebėjimo, dalyvaujančio stebėjimo, interviu metodus. Tyrime dalyvavo:

- klientai – projekto dalyviai – psichikos sveikatos centrų paslaugų vartotojai (12 asmenų),
- klientai – projekto dalyviai – paaugliai, globojami šeimynose (13 asmenų);
- terapeutai – projekto vykdytojai, dirbę su klientų grupėmis (10 asmenų);
- projekto koordinatore.

Analizuojant įvertinamojo tyrimo gautus duomenis, nustatyta projekto nauda klientams – dalyviams, vykdytojams, atskleistas projekto koordinavimo ir įvertinimo reiškinys. Toliau šiame straipsnyje pateikiama koordinavimo ir įvertinimo reiškinio analizė.

1. Koordinavimas

Pagal Europos socialinio fondo apibrėžimą projektas – ekonomiškai nedalomų ir tikslią funkciją atliekančių veiklos rūšių visuma, turinti apibrėžtą biudžetą, įgyvendinimo laikotarpį ir aiškiai nustatytus tikslus, pagal kuriuos galima spręsti, ar sukurtų rezultatų ekonominė ir socialinė nauda proporcinga panaudotiems ištekliams (www.esf.lt). Projektas dažniausiai skirstomas į etapus ir jais įgyvendinamas. Projekto koordinavimą (vadybą) sudaro: projekto idėjos radimas ir formulavimas, projekto tikslo iškėlimas, projekto planavimas; projekto marketingas, lėšų projektui paieška, paruošiamoji veikla, projekto

įgyvendinimas, projekto pristatymas, projekto įvertinimas (Gailius, 1999). Apdorojant projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įvertinamojo tyrimo duomenis, buvo išskirtos kategorijos, atskleidžiančios koordinavimo reikšminį finansų ir laiko valdymas, logistika, terapinių užsiėmimų idėja, projekto vykdytojų santykis su koordinatore.

1.1. „Galiu daryt žmonėms daugiau, galiu nedaryt ...“: lėšų ir laiko valdymas

Kiekvienai idėjai įgyvendinti reikia laiko ir pinigų. Rengiant paraišką projektui „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“, buvo suplanuota veikla ir numatytos jai įgyvendinti būtinos lėšos. Šį suplanuotą projekto variantą galima laikyti idealiu, tačiau fondas skyrė mažiau lėšų ir finansavimas vėlavo. Taip idealiai suplanuoto projekto įgyvendinimui stigo lėšų ir laiko. Pradinį projekto variantą reikėjo pritaikyti prie turimų išteklių:

„Projektas buvo planuotas vieniems metams. Gavus finansavimą per vėlai, projekto įgyvendinimui liko 8 mėnesiai. Iš pradžių buvo numatyti ilgesni įvairių terapijų ciklai. Laiko ir pinigų stoka nulėmė, kad jie sutrumpėjo. Buvo prašyta 13 tūkstančių litų, gauti tik trys. Projektas buvo atitinkamai pakoreguotas, ir VJRT pristatytas naujas variantas, žymiai siauresnis. Sumažėjo dalyvių grupių ir terapinių užsiėmimų skaičius“ [interview su koordinatore, 2002].

Pateikta citata atspindi projekto koordinatūros lankstumą, atvirumą pokyčiams, kūrybiškumą įgyvendinant naują projektą. Matyti tendencija, kad finansuotojai linkę skirti tik dalį paraiškoje prašomų lėšų. Be to, T. Tamošiūno (1999) teigimu, rėmėjai nori būti tikri, kad tai yra finansinės paramos sistema, kurios remiami galės toliau vykdyti projektą. Rėmėjai tikisi, kad jų vienkartinė finansinė injekcija padės suteikti projektui gyvybingumo ir toliau projektas bus plėtojamas jau be jų paramos.

Projekto koordinatorei viešint Vokietijoje, pokalbio su darbo partnere iš Vokietijos metu buvo atskleistas kitas požiūris į projekte susiklosčiusią padėtį:

„Gali ir nedaryt. Mano vadybininkė Vokietijoje ir klausia: kodėl tu jį darei? Jeigu prašei 13 tūkstančių, gavai 3 tūkstančius, tu galėjai atsisakyti. Tu gi galėjai nedaryt. Kodėl tu darei?“

Ir sakiau, kad tai nebuvo daryt dėl darymo. Aš dariau, nes man to reikėjo. Man reikėjo, gal, sau kažką įrodyti, paskui galvojau: čia jauni žmonės save pabandytų, užimtų, kiti jauni susitiktų su autoritetais. Aš jau iš pat pradžių kažkaip turėjau idėją ir, kad nedaryt, man net minties nekilo. Bet čia man pamoka, galbūt gerai, kad taip pasakė. Kitam kartui, ateičiai, kad tikrai...“ [interview su koordinatore, 2002].

Ištraukoje išvelgiama koordinatūros kompetencija įvertinti tą riziką, kurią sukuria pasikeitusios projekto aplinkybės. Tai galima laikyti koordinatoriaus sprendimų priėmimo kompetencija. T. P. Galkinos (2003) teigimu, organizacijos plėtros intervencijos yra priemonės, apimančios planavimo teoriją ir praktiką, tikslų iškėlimą, sprendimų priėmimo modelių, idealios ir realios organizacijos modelių taikymą. Šis apibrėžimas atspindi organizacijos plėtros intervencines priemones. Kiekvienu nauju socialiniu projektu, be realios pagalbos klientams, siekiama organizacijos plėtros tikslų. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įgyvendinimas, skirtas Caritas organizacijos klientų atskirties mažinimui, turėjo prisidėti ir prie Caritas organizacijos plėtros. Projekte buvo numatytas Lietuvos vyskupijų Caritas bendradarbių patirtinis mokymas, taikant projekto metu sukurtą darbo su psichikos problemų turinčiu jaunimu metodiką. Kiekvieną naują projektą galima laikyti organizacijos plėtros intervencine priemone, todėl, nepaisant minėtų organizacinių sunkumų, projektą „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koordinatore ryžosi įgyvendinti. Be to, koordinatore buvo susipažinusi su projekto dalyvių problemomis ir tai taip pat paskatino vykdyti projektą sunkesnėmis sąlygomis. Interview metu koordinatore dalijosi projekto klientų, psichikos sveikatos centrų paslaugų vartotojų, problemomis:

„Suicidinių motyvų ir kitų problemų dažniausiai turi vieniši, izoliuoti, neprisitaikę gyventi bendruomenėje žmonės, taip pat nepažįstantys savęs“ [interview su koordinatore, 2002].

J. Rattnerio (1999) teigimu, jaunimui būdingos psichikos sveikatos problemos yra: a) baimės, neurozės, depresija, isterija, šizofrenija, b) suicidiniai ketinimai, c) psichosomatinės ligos.

Koordinatorės socialinio darbo patirtis su šeimynose globojamais paaugliais padėjo suprasti jų gyvenimo istorijas ir iš to kylančius poreikius:

„Yra ir seksualinę prievartą patyrusių vaikų, vaikų, kurie turi intelekto sutrikimų, šie vaikai jaunesni (už psichikos centrų lankytojus), iki 18 metų, bet manau, kad problemos panašios. Vaikai iš tokios aplinkos, iš geriančių tėvų... Ir vėlgi eina iš kartos į kartą alkoholizmas, ligos, nemokėjimas savo vaikų auginti“ [interview su koordinatore, 2002].

Be tėvų globos likę paaugliai, šiuo metu gyvenantys šeimynose, buvo apleisti savo tėvų. Apleistumas, anot J. Rattnerio (1999), – labai svarbi auklėjimo problema, kurios padariniai gali būti bėgimas iš namų, melas, vogimas, agresyvaus, seksualaus elgesio tendencijos.

Jaunuolių problemų pažinimas motyvavo koordinatore ryžtis įgyvendinti projektą. Socialinio darbuotojo profesinė atsakomybė lėmė koordinatorės apsisprendimą. Koordinatorė rizikavo vykdyti projektą pakludama savo vidiniam žinojimui. I. Jalomas (2000) pateikia daugiau kaip prieš šimtą metų egzistencinio filosofo S. Kierkegoro nupasakotą pavojų „rizikuoti“: „...Rizikuoti pavojinga. Ir kodėl? Todėl, kad galima pralaimėti. Nerizikuoti – išmintinga. Vis dėlto, nerizikuojant, baisiai lengva netekti to, ką būtų buvę sunku pralaimėti netgi pačiame rizikingiausiam renginyje (priemonėje), – patį „save““.

Nepaisant finansavimo stokos ir laiko spaudimo, koordinatorės nuomone, projektas atsipirko ir apsimokėjo. Jį įvertino projekto dalyviai:

„Man buvo netikėta, kad ji (globojama paauglė) uždegė man žvakutę ir dėkojo už tai, kad jų namuose vyko užsiėmimai, buvo pasakyta, kad ji (globojama paauglė) mane pažinojo, man buvo netikėta. Aš ką nors darydama niekada negalvoju apie atpildą. Man visuomet būna netikėta, jei kas nors dėkoja, įvertina. Turbūt aš daugiau darau viską dėl savęs. Jeigu aš darau, ir man to reikia. Reikia tų vaikų, įrodymų gyvenimui, kad galima kažką padaryt ir kažką veikt...“ [interview su koordinatore, 2002].

Apibendrinant galima teigti, kad pinigai ir laikas ne visada tampa lemiančiais veiksniais, kad projektas atsirastų. Tai priklauso nuo koordinatorės profesinės patirties, asmeninių savybių, motyvacijos. Tai patvirtina ir E. B. Ksenčuk, M. K. Kijenovos (1993) pateiktas vadovo (koordinatoriaus) apibūdinimas: „vadovo (koordinatoriaus) savybės galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmą grupę – jo dalykinės, profesinės savybės, jo taikomi vadovaujamos veiklos metodai ir būdai. Antrą grupę – intelektinės ir asmeninės savybės: žinios, gabumai, intelektas, emocinė – valios sfera, asmenybės ir charakterio ypatybės“.

1.2. Logistika

Logistika gali būti apibrėžiama kaip projekte numatytais veiksmais tinkamos fizinės aplinkos parinkimas. Vietos parinkimas priklauso nuo turimų išteklių. Lietuvos Caritas neturėjo projektui „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įgyvendinti reikalingų patalpų, todėl jų ieškota kitur. Vykdyti darbus su pirmąja klientų grupe buvo pasirinktas šv. Kotrynos vienuolynas. Kaip parinkta ši projekto vykdyti vieta, atskleidžia ištrauka iš tyrėjos interviu su koordinatore:

„Kaip tie žmonės nenukrito iš dangaus, taip ir tas vienuolynas tam projektui. Aš su vienuolyno vyresniąja seserimi, atsakinga ryšiams su bendruomene, bendravau dar prieš teikiant projekto paraišką, kuomet dar negalvoju apie projektą. Vyresnioji sesuo sakė norinti, kad kažkas pas jas vienuolynę vyktų, ateitų žmonės, būtų kažkokia veikla. Taip pagyvėtų jų vienuolynas. Todėl aš, kurdama projektą, pasirinkau šį vienuolyną. Pradžioje su ja (vyresniąja seserimi) tariausi, kad leistų visai nemokamai naudotis vienuolynui priklausančiomis patalpomis. Sesuo prasitarė, kad, jei būtų galimybė gauti bent 50 litų per mėnesį už suteiktas patalpas, labai džiaugtųsi. Todėl aš galvoju, kad dabar galėsime mokėti šį minimalų mokestį, o kai neturėsime pinigų, nebūtinai turėsime iš čia išeiti“ [interview su koordinatore, 2002].

Ši citata parodo, kad koordinatoriaus neformalus ryšiai padeda projekto logistikai. Patalpos turi didelę įtaką visam projektui. Organizuojant kokį nors renginį, patalpos turi atitikti kriterijus, padiktuos projektui specifikos (Gailius Ž., 1999). Projekte „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ dalyvavę psichikos sveikatos centrų paslaugų vartotojai patyrė „stigmatizavimą“ gydymo įstaigose, šeimose ir kitur. Reikėjo jį atsizvelgti parenkant vietą projekto veiklai. Be to, projekte numatytiems terapiniams užsiėmimams reikėjo tam tikros pritaikytos aplinkos. Minėtus reikalavimus atitiko vienuolyno aplinka. Ji buvo atoki, tyli ir raminanti, gana izoliuota nuo miesto gyvenimo. Tai teigiamai veikė dalyvius ir vykdytojus. Vienuolynę gyvenančios moterys leido naudotis terapiniams užsiėmimams skirtu kambariu ir koplyčia. Jos nekontroliavo projekte numatytų veiklų turinio. Be to, vienuolyno patalpos puikiai tiko projekto sklaidai surengtam seminarui.

Be finansavimo, laiko stokos, vykdyti projektą kilo ir kitų organizacinių sunkumų. Pasibaigus projekte numatytų terapijų pirmajai klientų grupei ciklui, klientai ir toliau rinkosi vienuolynę kaip savitarpio pagalbos grupę, todėl reikėjo ieškoti patalpų antrajai klientų grupei. Apie tai koordinatore pasakojo savo interviu:

„Ir antrajai klientų grupei užsiėmimus planuota vesti vienuolynę, bet negalėjome to daryti. Juk negali, kai pasibaigia terapijos, sakyti: Jūs daugiau neateikit, nes dabar į šitą kambarį ateis kiti žmonės. Ir buvo atrasta grupė, kuri turėjo savo patalpas“ [interview su koordinatore, 2002].

Koordinatorė, remdamasi savo profesiniais ryšiais, susiformavusiais socialinio darbo globojančių šeimų tarnyboje metu, rado išeitį iš susidariusios nepalankios padėties. Ji pasikalbėjo su šeimynų motinomis, globojančiomis be tėvų globos likusius vaikus, apie globėjų ir globotinių poreikius ir nusprendė projektą tęsti, dirbti su globojamais paaugliais. Viena šeimyna buvo įsikūrusi vaikų darželio patalpose. Tokiu būdu buvo išspręsti du organizaciniai klausimai: rasta terapinių užsiėmimų vykdyti vieta ir antroji grupė jaunuolių, turinčių psichikos problemų.

Apibendrinant galima teigti, kad projektas „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ dėl koordinatorės vadybinių gebėjimų, turimų neformalių ir profesinių ryšių tapo mobilią organizacija, lanksčiai prisiderinanti prie sąlygų ir išnaudojanti įmanomas galimybes.

1.3. „Tai, ką sugalvojau, buvo procesas...“: terapinių užsiėmimų grupėse idėja

T. Tamošiūnas (1999) pabrėžia, kad konceptualiajame projekto etape sudaroma bendra projekto koncepcija, nustatomos prioritėtinės projekto kryptys ir esminės projekto įtakos zonos, veiklos laukai ir sritys, formuluojami perspektyviniai tikslai, susieti su pagrindinių problemų sprendimu. Koordinatorė, įvertinusi 14–29 m. jaunuolių problemas, fondo (VJRT) reikalavimus, Caritas organizacijos plėtros perspektyvas ir savo profesinę patirtį, sukūrė projekto koncepciją: apibrėžė projekto dalyvių grupes, vykdytojų amžių ir kompetenciją, užsiėmimų formą ir terapijų pobūdį.

Terapinių užsiėmimų idėja kilo iš koordinatorės darbinės ir mokymosi patirties: dviejų savaitių stažuotės Klopenburgo bendruomeniniame psichiatrijos centre (Vokietija), dviejų metų studijų humanistinės ir egzistencinės psichologijos institute, trijų metų socialinio darbo psichikos sveikatos centre bei dviejų metų socialinio darbo vaikų gerovės centro „Pastogė“ globojančių šeimų tarnyboje:

„Terapijos idėja kilo iš mano egzistencinės terapijos mokymosi. Ten buvo mokoma menų terapijos, dailės terapijos, pagalbos krizių metu, netgi masinių krizių, kai reikia intervencijos visai klasei. Ir tai mane sudomino, tai buvo skirta jaunimui. Taip, kad tai buvo ne staiga. Tai, ką sugalvojau, buvo procesas. Daug dalykų. Paskui mano kelių metų darbas psichikos sveikatos centre, kai aš dirbau su vaikais ir su jaunimu, su įvairiomis jų problemomis... O Vokietijos bendruomeninės psichiatrijos centre lankiausi įvairiuose skyriuose ir kiekvienam jų ergoterapija naudojama kaip esminė intervencijos priemonė. Tai yra labai svarbu, nes ergoterapija ne vien darbo terapija, bet ir mąstymo atstatymas. Pvz.: ilgo vaistų vartojimo pasekoje sutrinka mąstymas ir jo atstatymui pritaikomi įvairūs pratimai... Darbo terapija padeda valdyti, pajauti savo kūną, pasilenkiant, kažką stipriai pamaigant, atstatant jutimus. Ir po truputį gali formuotis kažkoks darbinis įgūdis. Be to, ergoterapija padeda atrasti savo mėgiamą sritį ir lavinti kūrybingumą. Žmoguje atsiranda daugiau gyvybės, pasitenkinimo savo piešiniu, savo darbu. Jausmas: aš galiu. Tai yra svarbu ir sveikiems žmonėms“ [interviu su koordinatorė, 2002].

Ši citata atskleidžia tai, kad socialinio darbuotojo patirtis, tęstinis mokymasis ir kvalifikacijos kėlimas yra esminiai veiksniai, parenkant intervencijos priemones. Socialinio darbo praktika padeda atpažinti veiksmingas intervencijos priemones konkrečiai kliento problemai spręsti ir tai yra prielaida sukurti naujovę.

Visoms dalyvių grupėms terapinių užsiėmimų ciklas buvo pradėtas muzikos terapija. Muzikos poreikis ir džiaugsmas, susijęs su muzikavimu, muzikos klausymu, judesiu ir dainavimu, sukelia emocijų išgyvenimų ir neįgaliesiems, ir neturintiems negalių asmenims (Hartogh, cituotas Subkowski P., Wittstruck W., 2000).

Projekto vykdytoja – dailės terapeutė – suformulavo dailės terapijos programos tikslą: *kūrybiškumo skatinimas, emocijų ir patyrimų iškrova bei maloni kūrybinė raiška*. Kita projekto vykdytoja – ergoterapeutė – teigė, kad *ergoterapija taikoma, kai asmeniui reikia užimtumo. Kai žmogus dirba patinkančią darbą, jis atsipalaiduoja, atitrūksta nuo kasdienybės ir geriau jaučiasi*.

Literatūros terapija yra gydanti dėl emocinio terapeutės ir grupės narių santykio. Dalyvaudami literatūros terapijoje dalyviai gali pasijusti ką nors galintys: skaityti, klausyti, dalyvauti, analizuoti, nagrinėti, reflektuoti. Atsiranda pasididžiavimo jausmas (Subkowski P., Wittstruck W.).

Šios terapinės priemonės buvo įgyvendinamos dirbant ne su atskiru individu, o su grupėmis. Darbo grupėje svarbą atskleidžia ištrauka iš koordinatorės interviu:

„Grupėje individai atspindi vienas kito savybes. Žmogus save pažįsta per kitą žmogų, santykiyje su kitu žmogumi. Čia yra galimybė išgirsti nuomonę iš kiekvieno, net iš vadovo, ir iš tokių, kaip jie – tai ir svarbu“ [interviu su koordinatorė, 2002].

Grupinėje terapijoje žmogus gali būti stebimas natūralioje arba specialiai sukurtoje aplinkoje ir gali būti jos veikiamas. Ji tarnauja sprendžiant asmeninių santykių problemas. Daugeliui pagalbos ieškančių žmonių būtent čia kyla didžiausių sunkumų (Jacob C., Hoffmann-Richter U., 1997).

Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koordinatoriaus kompetencija apima projekto koncepcijos nustatymą ir intervencijos idėjos pritaikymą. Ši kompetencija įgyjama analizuojant socialinio darbo praktiką, tobulinant įgūdžius, pritaikant žinias, diegiant naujoves.

1.4. Projekto vykdytojų santykis su koordinatorė

Įgyvendinant projektą „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“, be koordinatorės, dalyvavo 10 vykdytojų: 1 muzikos terapeutė, 2 dailės terapeutės, 3 ergoterapeutės, 2 socialinės darbuotojos – viena jų vedė konfliktų sprendimo užsiėmimus, kita – literatūros terapiją, taip pat 1 kos-

metologė, vedusi asmens higienos ir estetinio ugdymo užsiėmimus. Remiantis valstybinės jaunimo reikalų tarybos apibrėžimu, projekto vykdytojai – asmenys, tiesiogiai ir tęstinai prisidedantys prie projekto įgyvendinimo, turintys konkrečią atsakomybę už projekto ir (arba) tam tikrų jo dalių įgyvendinimą (www.vjrt.lt). Atrinkdama vykdytojus projektui „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koordinatė vadovavosi principais: terapeutai turėjo būti motyvuoti jauni žmonės (16–29 m.), susiję su socialinio darbo praktika ir Caritas organizacija, turintys specifinių kiekvienai terapijai reikalingų profesinių žinių. Koordinatorės kompetenciją, parenkant vykdytojus, nulėmė socialinio darbo praktikos patirtis. Daugelį metų dirbdama socialinį darbą koordinatė susipažino su specialistais, susijusiais profesiniais ryšiais, perspektyvių projekto vykdytojais. Tai buvo socialinio darbo specialistai, ergoterapijos praktiką Caritas organizacijoje atlikę žmonės, vadovaujami koordinatės, taip pat Caritas darbuotojai ir savanoriai. Taip susidarė projekto komanda, turėjusi lyderę, projekto koordinatę. Ž. Gailius pabrėžia, kad projekto komanda – tai grupė motyvuotų žmonių, kurie nuo pradžios iki galo įgyvendina projektą. Komanda turi turėti lyderį, projekto vadovą. Projekto vadovas (koordinatė), planuodamas įgyvendinti konkretų projektą, turi iš anksto apgalvoti, kokių žmonių reikės komandoje, ir su jais užmegzti ryšius (Gailius Ž., 1999). Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ koordinatė anksčiau buvo užmezgusi ryšius su potencialiais projekto vykdytojais, ir tai palengvino jų tarpusavio bendravimą. Koordinatorės santykis su vykdytojais padėjo įgyvendinti projekte numatytas veiklas.

Klientų (dalyvių) grupes formavo pati koordinatė. Viena iš vykdytojų savo interviu pasakoja, kaip nauji vykdytojai įėjo į jau susiformavusią dalyvių grupę: „(...) koordinatė visus vykdytojus pristatydavo. Kiekvieną naują žmogų“. Visi vykdytojai buvo supažindinami su klientų problemomis individualiame pokalbyje su koordinatore. Vykdytojams buvo teikiama koordinatės emocinė ir metodinė parama projekto vykdymo metu. Tai atspindi ištraukos iš interviu su projekto vykdytojais:

„Esu su koordinatore pasitikrinusi savo žinias apie psichikos problemų turinčius jaunuolius ir požiūrį. Tai labai individualūs žmonės. Siekiant juos pakeisti, turi ne tik glostyti. Kartais prireikia direktyvesnio vadovavimo grupei“ [interviu su vykdytoja, konfliktų terapija, 2002].

„Man jei kas neaišku, su koordinatore aptardavom. Man vis tik buvo reikalinga pasitarti, pasikalbėti. Vis tiek nežinau, gal taip, o gal taip suplanuoti užsiėmimo struktūrą, naudoti vienokią ar kitokią užsiėmimų vedimo metodiką“ [interviu su vykdytoja, ergoterapija, 2002].

„Man koordinatė papasakojo, ką turėčiau daryti, susigalvoju temas, išdėdėčiau...“ [interviu su vykdytoja, asmens higienos ir estetinis ugdymas, 2002].

„Koordinatorė man papasakojo apie grupę, davė literatūros, pasakė, ką reikės daryti, papasakojo apie pačius žmones...“ [interviu su vykdytoja, muzikos terapija, 2002].

„Klausiau koordinatės, kokie bus dalyviai, koks amžius, net aplinka, kurioje vyks užsiėmimai. Koordinatorė aš jau trečius metus pažįstu. Visą laiką buvau ir Carite kaip savanorė, koordinatė žinojo, kad ergoterapiją studijuoju, ir pakvietė į projektą. Dalyvaudama kaip savanorė koordinatės vedamoje grupėje, aš išmokau stebėti žmones. Ir tas vėliau pravertė. Tai svarbu grupėje. Kai žmogus jaučiasi blogai, kad jo dar labiau neapkrauti. Grupę svarbu jausti, pamatai, kas ko nori, ko nenori. Su koordinatore buvau nuėjusi į antrosios projekto dalyvių grupės, globojamų paauglių namus dieną prieš užsiėmimus, susipažinau su jais ir su globėja“ [interviu su vykdytoja, dailės terapija, 2002].

Iš šių interviu ištraukų matyti, kad koordinatė išmokė vykdytojus dalyvauti naujajame projekte kurdama artimą, nuoširdų santykį, rodantį tikrą rūpinimąsi vykdytojų darbo sėkme. J. F. T. Bugentalis (2001) dalyvavimą apibūdina kaip savybę palaikyti santykius, kuriuose žmogus giliai savyje veržiasi dalyvauti tiek visapusiškai, kiek sugeba. Remiantis šiuo apibrėžimu galima teigti, kad koordinatė pasižymėjo savybe kurti santykius, taip mokydama vykdytojus aktyviai dalyvauti projekte.

Projekto vykdytojų santykio su koordinatore apibūdinimas atskleidžia, kad kai kurios vykdytojos pažinojo koordinatę ir buvo jos mokinės. Koordinatorė buvo vadovavusi jų socialinio darbo praktikai arba buvo priėmusi į savo vedamas grupes stebėtojomis. Visas vykdytojas, prieš pradėdamas projektą, koordinatė supažindino su projekto tikslais, dalyvių problemomis, terapijos metodikomis, užsiėmimų planais. Dėl koordinatės gebėjimo dalyvauti, įtraukiant ir mokant kitus projekto komanda tapo aktyvių, besimokančių ir suinteresuotų projekto sėkme jaunų žmonių grupe.

Ž. Gailius (1999) pabrėžia, kad tam, kad projektas būtų sėkmingas, turi būti: visų komandos narių vienodai suvokiamas tikslas, bendras noras pasiekti projekto tikslą, skirtingi komandos narių įgūdžiai, žinios ir patirtis, kurių reikia projektui įgyvendinti. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ komandą galėtume pavadinti sėkmingo projekto komanda. Projektas buvo sėkmingai įvykdytas, pristatytas tarptautinėje jaunimo mugėje Vilniuje. Kauno miesto specialistams, dirbusiems su psichikos problemų turinčiu jaunimu, dalyvavusiems projekto pabaigoje surengtoje konferencijoje, buvo dalijama visų projekto vykdytojų – terapeutų, koordinatės ir įvertintojos – parengta ir išspausdinta darbo su psichikos problemų turinčiu jaunimu metodika bei projekto įvertinimo metodika.

2. Įvertinimo reiškiny

Viena iš projekto įgyvendinimo dalių yra įvertinimas. Lietuvos socialinio darbo praktikoje įprasta, kad projekto įvertinimą atlieka projekto koordinatorius. Atsižvelgiant į projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ naujumą, projektą įvertino ne projekto koordinatorė, bet specialiai tam pakviestas profesionalas. Šioje straipsnio dalyje atskleidžiama socialinės darbuotojos, kaip projekto įvertintojos, patirtis.

C. J. Greene (1994) įvertinimą apibūdina kaip „daugiafunkcinį mokslą, kuris naudoja psichologijos, sociologijos, politinių mokslų perspektyvas ir įrankius, organizacijų teoriją ir ekonomiką renkant informaciją, patvirtinančią paslaugų nuopelnus ar vertę“. Šis apibrėžimas atspindi vertintojo kompetenciją plačiaja prasme. Vertintojo kompetencija, įvertinant socialinės atskirties grupėms skirtus projektus, išsamiai analizuojama projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ kontekste.

Analizuojant skirtingų įvertinamųjų tyrimų metodologijos atstovų (Rossi P. H., Freeman H. E., Lipsey M. W. ir kt.) įžvalgas, galima išskirti šiuos vertintojo vaidmenis įvertinimo procese:

- bendradarbis;
- tyrėjas;
- mokytojas;
- įgalintojas.

Minėti socialinio darbuotojo, kaip įvertintojo, vaidmenys yra tarpusavyje susipynę, dažnai sunku apibrėžti šių vaidmenų ribas. Atlikus įvertintojo vaidmenų analizę, atskleisti projekto, skirto socialinės atskirties grupei, įvertinimo reiškinių ypatumai.

2.1. Įvertintojas kaip bendradarbis

Y. S. Lincolnas ir G. E. Guba (1989) bendradarbio (angl. *collaborator*) vaidmenį išskiria kaip vieną iš svarbiausių įvertintojo vaidmenų. Įvertintojas turi gebėti įtraukti visus, kas suinteresuoti projektu į įvertinimo procesą. Projektu suinteresuotus asmenis įvertinamųjų tyrimų teoretikai vadina visais projekto dalyviais ir vykdytojais (Rossi P. H., Freeman H. E., 1993) apibrėžiami kaip individai arba organizacijos, kurie patiria tiesioginę arba netiesioginę įtaką įgyvendinant socialinę programą. Visų projekto dalyvių ir vykdytojų įtraukimas reiškia dialogo su jais užmezgimą. Vykstantis įvertintojo ir visų projekto dalyvių ir vykdytojų dialogas – bendradarbiavimo prielaida. G. A. Widdershovenas (2001) teigia, kad dialogas yra esminis įvertinimo procese. Dialogo pradžia – ryšio užmezgimas.

Pirminis įvertintojo žingsnis – ryšio su įvertinamojo tyrimo užsakovu, kuris yra vienas iš pagrindinių visų projekto dalyvių ir vykdytojų, užmezgimas. „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įvertinamojo tyrimo užsakovas buvo projekto koordinatorė. Su projekto koordinatorė ryšys buvo užmegztas dar prieš teikiant finansuotojui būsimo projekto paraišką: „*koordinatorė klausė, ar sutikčiau įvertinti projektą*“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002 m.]. Įvertintojos ir projekto koordinatorės ryšys priklauso ir nuo koordinatorės susidomėjimo įvertinimu: „(...) *kodėl aš išvis prašiau to įvertinimo? Nes man tai rūpėjo*“ [interview su projekto koordinatorė, 2002].

Įvertinamojo tyrimo metu įvertintoja „*jautė pasitikėjimą iš koordinatorės*“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002]. Tarpusavio pasitikėjimas minimas kaip viena iš sėkmingo dialogo įvertinimo procese prielaidų. Vertindama projektą „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“, įvertintoja turėjo galimybę kartu su koordinatorė nuolat aptarti ir analizuoti svarbiausius įvykius projekte: „*kartu su koordinatorė diskutavome apie užsiėmimą*“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002]. Šio projekto kontekste sėkmingas ryšio užmezgimas su koordinatorė lėmė tolesnį įvertinimo procesą.

Projekto koordinatorė dalyvavo kartu planuojant įvertinamojo tyrimo veiksmus: „*galim planuoti bendrą visų vykdytojų susitikimą su tavim (įvertintoju) kokią 30 ar 31 dieną*“ [įvertintojo lauko užrašai, 2002]. P. H., Freemanas H. E., Lipsey'us M. W. ir kt. (1999) pabrėžia, kad įvertintojas informuodamas apie savo veiksmus visus projekto dalyvius ir vykdytojus sumažina netikrumo ir baimės jausmus: „*Vakar dienos vakaras prasidėjo nuo planavimo. Trumpai pristaciau koordinatorėi ir dar vienai tuo metu buvusiai vykdytojai, ką ruošiuos daryti*“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002]. Įvertinimo procesas – tai įtampos ir nerimo laikas visiems jo dalyviams, todėl nuo įvertintojo kompetencijos priklauso, ar ši įtampa pamažu atlėgs, ar nuolat didės. Pažymėtina, kad šioji tokia įtampa reikalinga, tai gali būti kaip „varomoji jėga“.

Socialinių projektų įgyvendinimas dažnai vyksta nuolat kintančiomis aplinkybėmis. Suplanuotą „idealią“ projekto variantą ne visada įmanoma įgyvendinti dėl pasikeitusių aplinkybių. Pasikeitimai projekte gali būti gavus mažesnę nei tikėtasi finansavimą: „(...) *projektas buvo planuotas vieniems metams, terapijos turėjo būti ilgesnės, tačiau mažesnis finansavimas pakeitė planą, reikėjo orientuotis į tai, ką turi*“ [interview su projekto koordinatorė, 2002]. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įgyvendinimas vyko kintančiomis sąlygomis. Šiame kontekste atsiskleidė projekto

įvertintojos ir koordinatorės bendradarbiavimo būtinybė. Įvertintojas tampa koordinatoriaus bendradarbiu. Įvertintojas, atlikdamas bendradarbio vaidmenį, turi sugebėti laiku ir tinkamai pateikti įvertinamojo tyrimo duomenis.

Apibendrinant galima teigti, kad įvertintojo ir koordinatoriaus bendradarbiavimo santykio formavimuisi turi įtakos pirminis ryšys, tarpusavio pasitikėjimas, nuoširdus domėjimasis įvertinamu tyrimu kaip projekto veikla.

2.2. Įvertintojas kaip tyrėjas

D. Royse'as (1993) įvertinamąjį tyrimą apibrėžia kaip „pritaikomąjį tyrimą“, P. H. Rossi ir H. E. Freemanas (1993) teigia, kad įvertinimas kaip veiksmas yra „socialinių tyrimų procedūrų pritaikymas“. Šiuose apibrėžimuose atskleidžiama įvertintojo kompetencija mokėti pritaikyti socialinių tyrimų metodologiją specifinėje situacijoje.

Projektų, skirtų socialinės atskirties grupėms, klientai dažnai apibūdinami kaip neturintys galios dalyvauti visuomeniniuose procesuose politine, socialine, ekonomine prasme. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ klientai yra viena iš socialinės atskirties grupių, todėl atliekant įvertinimą buvo svarbu pasirinkti tinkamas duomenų rinkimo procedūras, būdus, technikas. Įvertintojas, kaip tyrėjas, turi užtikrinti, kad įvertinamojo tyrimo dalyviai (ypač klientai) nepatirtų žalos.

Siekiant sukurti tinkamą įvertinimo metodiką projektui „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ skaityta projekto dokumentacija, lankytasi klientų grupėse. Planuojant įvertintojo apsilankymus tikslinėse grupėse, svarbu yra įvertintojo nuostatos pasirinkimas: „(...) pirmą kartą grupėse apsilankiau kaip svečias. (...) kartu su klientais dalyvavau užsiėmime. Jei būčiau tik stebėjusi ir neįsijungusi, manau, būčiau sukėlus diskomfortą dalyviams. Kita vertus, įsitraukimas į veiklą suteikia galimybę pamatyti ir geriau suprasti, tai ką išgyvena šioje veikloje klientai“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002]. Įvertintoja paruošiamuosiuose susitikimuose tarsi priėmė kliento vaidmenį. Taip susipažinta su paslaugų gavėjais ir pasiruošta įvertinimui kaip veiksmui.

Planuojant projekto, skirtą socialinės atskirties grupėms, įvertinimą, „svarbu būti jautriam grupių dalyviams – klientams. Reikia taip sugalvoti patį įvertinimą, kad jis taptų įdomus patiems klientams. Svarbu, kad klientai nejaustų tampos, o būtų būdas kaip surinkti duomenis. To siekdama informacijai rinkti iš grupių dalyvių naudoju ne tradicines duomenų rinkimo formas, įvairius žaidimus, dalyvavimą kartu su jais (klientais) projekto veikloje. (...) kiekvienai klientų grupei buvo pasirinkti skirtingi duomenų rinkimo instrumentai“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002].

Duomenų rinkimą iš paslaugų gavėjų (klientų) projekte „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ galima įvardyti kaip terapinio proceso dalį. Šį procesą svarbu kruopščiai suplanuoti numatant susitikimo struktūrą: pradžią (susipažinimas, apšilimas), vidurį (duomenų rinkimas) ir pabaigą:

„Viską pradėjom nuo arbatos gėrimo. Tuo metu paaiškinau klientams kodėl aš čia šiandien esu, koks mano planas, ką veiksime ir t. t.“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002].

„(...) aš buvau naujas žmogus toje grupėje, todėl visi žaidėme susipažinimo žaidimą. Tai leido visiems pasijausti saugiau“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002].

„pastebėjau, kad prieš įvertinimą su grupėmis reikia apšilimo, tik vėliau pereinant į reikiamos informacijos gavimą. Pabaigoje negalima dalyvių palikti su jų emocijomis. Patyriau, kad būtini pratimai dalyvių nusiramimui ir užsiėmimo užbaigimui“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002].

Įvertinamojo tyrimo dalyviai tiesiogiai arba netiesiogiai išreiškė didelį susidomėjimą vykstančiu įvertinimo procesu:

„Jaučiu, kad darome kažką svarbaus, apibendrinančio“ [interviu su projekto klientu, 2002].

„Vykdytojai labai domėjosi, kas iš viso to bus? Kam to reikia“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002].

„Jaučiu, kaip visiems mano buvimas yra naujas – ir tiems kurie gavo paslaugas, ir tiems, kurie jas teikė“ [įvertintojos lauko užrašai, 2002].

„(...) per tyrimą klientai galėjo pasijauti, kad yra kažkam įdomūs, svarbūs“ [interviu su projekto koordinatorė, 2002].

„(...) vykdytoja, paklausta apie terapiją naudą dalyviams, susimąstė. Ji pradėjo klausimu: Gal čia ir pačių klientų reikėtų apie tai paklausti?“ [interviu su vykdytoja, 2002].

Atliekant įvertinimą, tyrimo dalyviai nerodė pasipriešinimo. Ir klientai, ir vykdytojai projekte dalyvavo savanoriškai. Galima daryti prielaidą, kad tai turėjo įtakos pasirengimui priimti naujoves: naują intervenciją ir įvertinimą. Įvertinamasis tyrimas, įtraukiant tam atskirą profesionalą (įvertintoją), – naujas reiškinys Lietuvos socialinio darbo projektuose. Pats naujovės priėmimo procesas yra sudėtingas. R. Jurkuvienė (2001) teigia, kad yra polinkis priešintis naujovėms, ypač tada, kai neaiškūs permainingi tikslai, ignoruojamos grupės tradicijos ir darbo stilius, nepateikiama užtektinai informacijos, kai naujovės iniciatorius negerbia dalyvių.

Atlikdamas įvertinamąjį tyrimą, tyrėjas turi įvardinti įvertinamojo tyrimo ribotumus. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ ribotumą apibūdina tai, kad buvo įtraukti tik labiausiai su projektu susiję projekto dalyviai ir vykdytojai: koordinatore, vykdytojai, klientai (dalyviai). Projektui įvertinti nebuvo renkama informacija iš klientų artimųjų, organizacijos, kuriai priklausė projektas, požiūris nebuvo analizuojamas, nebuvo kitų projekto dalyvių ir vykdytojų.

Pradedant įvertinimą ir jį tęsiant, ypatingą reikšmę turi įvertintojo kompetencija toleruoti nežino- mybę. Nauja programa vertinama nuolat kintančioje aplinkoje. Svarbios tampa tokios įvertintojo savy- bės kaip lankstumas, pasirengimas priimti pokyčius. Nuolat besidominčiojo ir klausiančiojo (o ne įver- tintojo eksperto) pozicija tam tinka: „(...) *įvertinimo proceso metu patyriau netikrumų ir abejonių, nuolat klausiausiai savęs, kaip įvertintojos, „Ką būtų galima daryti kitaip“* [įvertintojos laukio užrašai, 2002].

Apibendrinant galima teigti, kad atliekant įvertintojo, kaip tyrėjo, vaidmenį, svarbu analizuoti projekto specifika ir sudaryti tinkamą jo įvertinimo metodiką. Laiko požiūriu pasirošimo įvertinimui procesas užima tiek pat laiko kaip ir pats tyrimas. Įvertinant naujus projektus, tinka „klausiančiojo įver- tintojo“ pozicija.

2.3. Įvertintojas kaip mokytojas

Socialinės programos įvertinimo metu gauta informacija vertinama kaip *specifinės žinios*, kurios apibūdinamas kaip galutinis įvertinimo rezultatas. Šia prasme įvertintojas užima mokytojo poziciją. R. W. Weinbachas ir B. L. Yegidis (1991) teigia, kad žinios, gautos įvertinamojo tyrimo metu, „skirtos la- bai specifiniam tikslui“, todėl tas žinias panaudoti įmanoma tik vertinamos socialinės programos kon- tekste. Tai ypač svarbu dirbant su socialinės atskirties grupėmis, kai intervencijos būdas dažnai būna naujas. Įvertinimasis tyrimas, kaip veiksmas, vyksta naujos programos kūrimo procese. Įvertintojo vaidmuo tampa neatsiejamas nuo socialinės programos, skirtos atskirties grupėms, tobulinimo ir plėto- jimo. R. A. Skidmore'as (1983) įvertinimo veiklą apibūdina kaip pageidaujamo pokyčio planavimą. R. W. Weinbachas ir B. L. Yegidis (1991) teigia, kad įvertinimas yra „integruotas elementas programos planavimo ir įgyvendinimo procesuose“. Įvertinamojo tyrimo metu buvo gautos unikalios žinios apie įgyvendinamą projektą. Atlikus projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įvertinamąjį tyrimą, atskleisti projekto raidos ypatumai: tikslinių grupių ir projekto vykdytojų pasirinkimo tinkamumas bei tikslingumas, darbo su dvejomis skirtingomis grupėmis specifika (problematikos, laiko, vietos ir terapijų požiūriu) (Skridlaitė, 2003). G. E. Guba ir Y. S. Lincolnas (1989) teigia, kad įver- tinimas gali prisidėti prie socialinio darbo žinių, užpildyti teorijos ir praktikos spragą. Įvertintojas tampa mokytoju plačiaja prasme – ne tik įvertinamoje programoje, bet ir kitiems, dirbantiems panašiose sri- tyse. Žinių aspektas svarbus ir tuo požiūriu, kad įvertinamasis tyrimas buvo naudingas rengiant pro- jekto kokybišką ir išsamią ataskaitą fondui – Valstybinei jaunimo reikalų tarybai: „(...) *juk neplanuoti projekto tik metams, galvoji, kad jį tęsi*“ [interviu su projekto koordinatore, 2002]. Tęsdami projekto fi- nansavimą kitiems metams, rėmėjai tikisi patobulinto projekto varianto, todėl įvertinamojo tyrimo metu gautos žinios šiam tikslui ypač tiko. Be to, rašant projektą kitiems metams, gautas daug didesnis fi- nansavimas.

Apibendrinant galima teigti, kad įvertintojas, atlikdamas mokytojo vaidmenį, teikia koordinatoriui specifines žinias, gautas įvertinamojo tyrimo metu.

2.4. Įvertintojas kaip įgalintojas

Naujas projektas tampa vertingas tada, kai jo naudą jaučia ne tik individas, bet ir socialinė grupė, socialinė institucija ar net visuomenė. R. W. Weinbachas ir B. L. Yegidis (1991) įvertinamojo ty- rimo tikslus apibūdina taip: „pamatyti, kaip veikia programa“, „apibrėžti, ar žmogiškosios paslaugos reikalingos, tinkamai naudojamos ir realiai padeda žmonėms“. G. E. Guba ir Y. S. Lincolnas (1989) apibūdinami įvertinimą teigia, kad įvertinimas yra vertės (su)radimas (*evaluation is to find a value*). Šiuose apibrėžimuose nustatoma kita svarbi įvertintojo kompetencija – gebėti įžvelgti programos vertę atsakant į klausimus „kurių programos dalys sėkmingai funkcionuoja?“ ir „kurių programos dalis rei- kėtų patobulinti?“. Vertės ir prasmės suvokimas yra reikšmingas įvairioms projekto dalyvių ir vykdytojų grupėms, todėl yra svarbus įvertintojo gebėjimas atpažinti ir įtraukti į vertinimą įvairius projekto daly- vius ir vykdytojus. Jų įtraukimas į įvertinimo procesą gali būti įvairaus laipsnio. Be to, tai priklauso ir nuo įvertinamojo tyrimo tikslų. Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įvertinamajame tyrimo buvo įtrauktos trys projekto dalyvių ir vykdytojų grupės: koordinatore, paslaugų gavėjai (klientai), paslaugų teikėjai (vykdytojai). Visi tyrimo dalyvavusieji galėjo pasakyti, kas jiems buvo reikšminga. Tai leido jiems geriau suvokti savo patirtį, įgytą įgyvendinant projektą.

Analizuojant projekto paslaugų gavėjų (klientų) mintis, įžvelgta nauda sau ir grupei.

„Grupė yra mažas pavyzdys didelio gyvenimo.(...) tai įneša tokį šiltą ir jaukų jausmą. Ne tik tą dieną, kai esi čia, bet ir visą savaitę. Tokią šilumą, o ta šiluma ir yra tokio liūdesio įveikimas. Kažkaip prasmės priduoja daugiau gyvenimui. Palaikymą kažkokį. Įneša kitokių jausmų ir spalvų į tavo gyvenimą. Duoda galimybes ieškojimams. Kažko išmoksti, kažko naujo sužinai. O taip namuose sėdėtum, nieko nedarytum“ [interview su projekto klientu, 2002].

Grupinių interviu metu dalyviai svarstė, kokią naudą įgijo projekto metu, kas buvo naudingiausia, sunkiausia, koks buvo jų santykis su vykdytojais, koordinatore (Skridlaitė, 2003). Grupių dalyviai diskutavo, ar rekomenduotų lankyti užsiėmimus kitiems žmonėms:

„(...) aš pasakyčiau, kad čia labai gera, galima atsipalaiduoti, galima sakyti, ką galvoji. Turbūt padeda tie užsiėmimai. Galvoju, kad ir kitam žmogui tikrai būtų įdomu“ [projekto dalyvis/klientas, interviu su projekto klientu, 2002].

Projekto vykdytojai interviu metu analizavo savo pasirengimą dirbti projekte, darbo su klientų grupėmis sėkmes ir nesėkmes bei santykius su jomis, santykius su koordinatore ir kitais vykdytojais (Skridlaitė, 2003). Viena iš projektų dalyvių pasakoja: „(...) aš manau, kad pavyko kažką sukurti. Manau, kad kiekvienas jų prisilietė, užsikabino, o tai jau labai daug“ [interview su vykdytoja, 2002]. Analizuojant vykdytojų interviu, išvelgta projekto nauda klientams ir sau, kaip profesionalams:

„Mes susidraugavom, džiaugėmės padarytais darbeliais. Tai labai svarbu tiek globojamiems paugliams, tiek man“ [interview su projekto vykdytoja, 2002].

„Darbo grupėse metu neįvyko nė vienos savižudybės bandymo ir neskambėjo suicidinės mintys, kurios girdėjosi grupės formavimo metu“ [interview su projekto vykdytoja, 2002].

Tyrimas padėjo geriau suprasti projekto dalyvių problemas, „(...) pamatyti juos (projekto dalyvius) naujoje šviesoje, pasigilinti į sąvokos „psichikos problema“ prasmę. Pamatyti visus vykdytojus, suprasti jų poreikius“ [interview su projekto koordinatore, 2002].

„(...) kai rašai projektą, ieškai vertės dažnai tik klientams, o per šį tyrimą (įvertinimą) atrandi tą vertę ne tik klientams, bet vykdytojams, ir sau. Juk rašydamas projektą nematai taip toli. Galvoji, kokia yra problema, kaip ją išspręsti, kokia nauda iš to klientams. O per įvertinamąjį tyrimą pamačiau naudą ir sau, ir organizacijai, ir fondui“ [interview su projekto koordinatore, 2003].

„aš manau, kad pasiekiau ko norėjau, įgyvendindama projektą“ [interview su projekto koordinatore, 2002].

Įvertinamo projekto prasmės ir vertės ieškojimo procese reikšmingas tampa tyrėjo vaidmuo. E. T. Stringeris (1996) pabrėžia, kad tyrėjas (įvertintojas) turi suteikti galimybę dalyviams suprasti savo pačių patirtį taip, kad ji jiems įgautų prasmę. Taip tyrėjas moko tyrimo dalyvius geriau suprasti savo patirtį. Analizuojant įvertinamojo tyrimo duomenis nustatyta, kad ir klientai, ir projekto vykdytojai savo kalboje vartojo šiuos žodžius: „supratau, atradau, jaučiau, išmokau, išbandžiau, patobulinau, panaudojau“. Šie žodžiai atspindi, kad įvertinamasis tyrimas išmokė tyrimo dalyvius pateikti ir interpretuoti savo patirtį.

Apibendrinant galima teigti, kad atlikdamas įgalintojo vaidmenį įvertintojas suteikia galimybę įvertinimo proceso dalyviams geriau suprasti ir interpretuoti savo patirtį. Įvertinimas kaip veiksmas įgalina ir siaurą (konkrečių asmenų, dalyvavusių tyrime, įgalinimas), ir plačiąją prasme (įgalinimas vykdyti tęstinį projektą).

Išvados

1. Koordinavimo reiškinių analizė atskleidžia socialinio darbuotojo, kaip projekto koordinatoriaus, vadybinius gebėjimus, kūrybiškumą, lankstumą prisitaikant prie projekte vykstančių pokyčių. Praktinė socialinio darbuotojo patirtis suteikia koordinatoriui papildomų kompetencijų: jaunuolių psichikos problemų pažinimą, tinkamų intervencijos metodų parinkimą, juos įgyvendinančių vykdytojų konsultavimą. Koordinatorius pasirengęs analizuoti ir vertinti projekto pažangą.

2. Įvertinimo reiškinių analizė atskleidžia socialinio darbuotojo vaidmenį įvertinimo procese: bendradarbio, tyrėjo, mokytojo, įgalintojo. Per šiuos vaidmenis įvardijama socialinio darbuotojo, projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įvertintojo, kompetencija: pagrindinių projekto dalyvių ir vykdytojų nustatymas, jų įtraukimas į įvertinimo procesą, tyrimo metodų pasirinkimas, tyrėjo savianalizė ir refleksija.

LITERATŪRA

1. **Bugental J. F. T.** The Art of the psychoterapist. – New York – London. Vertimas iš anglų į rusų k. 2001, Maskva.
2. **Christ J., Hoffman-Richter U.** – Bonn: Therapie in der Gemeinschaft. Psychiatrie-Verlag, 1997.
3. **Dialogue in Evaluation: A Hermeneutic Perspective.**
4. **Greene C. J.** Qualitative Program Evaluation / Denzin K. N. Handbook of Qualitative Research. – Sage Publications, 1994.
5. **Guba G. E., Lincoln Y. S.** Fourth Generation Evaluation. – Newbury Park: Sage Publications, 1989.
6. **Yalom I.** Existencial psychoterapy. Basic Books. Vertimas iš anglų į rusų k. –Maskva, 2000.
7. **Jurkuvienė R.** Socialinės novacijos teorinės analizės perspektyvoje // Filosofija, sociologija. 2001. Nr. 2.
8. **Patton M. Q.** Qualitative Evaluation Methods. Sage Publications. – London: Beverly Hills, 1983.
9. **Praktinis vadovas Lietuvos nevyriausybinėms organizacijoms.** Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. – Vilnius, 1999.
10. **Rattner J.** Basisswissen Tiefen – psychologie. Die wichtigsten Neurosenarten. – Augsburg Bechtermunz: Verlag, 1999.
11. **Royse D.** Program Evaluation. An Introduction. – Chicago: Nelso-Hall Publishers, 1993.
12. **Rossi P. H., Freeman H. E, Lipsey M. W.** Evalutation. A systematic approach. Sith edition. – Thousands Oaks: Sage Publications, 1999.
13. **Rossi P. H., Freeman H. E.** Evaluation. A systematic approach. Fith edition. – Newbury Park: Sage Publications, 1993.
14. **Skidmore R. A.** Social Work Administration. Dynamic management and human relationships. – New Jersey: Prentice – Hall, Inc. Englewood Cliffs, 1983.
15. **Skridlaitė I.** Pagalbos procesas iš grupių vadovų, dalyvių ir koordinatorės perspektyvos // Socialiniai neįgalumo aspektai: žmogui reikia žmogaus. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, 2003.
16. **Skridlaitė I.** Projekto „Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui“ įvertinimas. // Socialiniai neįgalumo aspektai: žmogui reikia žmogaus. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003.
17. **Stringer E. T.** Action research. A Handbook for Practtioners. – New Delhi: Sage Publications, 1996.
18. **Subkowski P., Wittstruck W.** Kunst und Therapie. – Freiburg: Lambertus Verlag, 2000.
19. **Tamošiūnas T.** Projektų metodas ugdymo praktikoje. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.
20. **Weinbach R. W., Yegidis B. L.** Research Methods for Social Workers. – New York: Longman, 1991.
21. **Widdershoven G. A.** 2001 Evaluation. Apr. 2001. Vol. 7. Iss. 2.
22. www.esf.lt
23. www.vjrt.lt
24. **Галкина Т. П.** Социология управления: от группы к команде // Финансы и статистика. – Москва, 2003.
25. **Ксенчук Е. В., Киянова М. К.** Технология успеха. – Москва: Дело, 1993.

PHENOMENON OF CO-ORDINATION AND EVALUATION IN THE CONTEXT OF PROJECT „OCCUPATIONAL CENTER FOR YOUTH HAVING PSYCHICAL PROBLEMS“

Doctoral Candidate Polina Šedienė

Kaunas Medical University, Kaunas Technology University

Ilona Skridlaitė

Kaunas Collegium

Summary

The establishment and implementation of purposeful innovative project for the groups in social exclusion is one of the methods for decreasing social exclusion in community. Systematical analysis of innovative projects is needed for their continuum. Phenomenon of project co-ordination and evaluation were discovered as findings of qualitative evaluation research. Project co-ordination phenomenon analysis presents the competence of social worker – project co-ordinator. There is analyzed coordination of human, financial and material resources and discussed how to use social work knowledge, values and skills in co-ordination process. The project evaluation phenomenon reflects the experience of social worker – project evaluator. Evaluator roles in the evaluation process reveals the competence of social worker – evaluator.

Keywords: project, co-ordination, evaluation research, competence of social worker.